

Η Απόδοση των Προσωπωνυμίων στο Χώρο της Λογοτεχνικής Μετάφρασης

Πολυξένη Γεωργίου
Ιόνιο Πανεπιστήμιο

Abstract:

Personal names constitute a significant linguistic field with variable and complex parameters which define their form as well as their use. In addition, names function as cultural vehicles of the linguistic community within which they have developed. The practice of naming, however, assumes a completely different meaning within the boundaries of literature. What are the intentions, purposes and objectives of a writer when he ventures upon naming fictional characters and what are the consequences of choosing particular personal names for the plot of a story? How true is the argument *nomen est omen*? With this presentation we attempt to shed light into the role of personal names in fiction and the manner with which their interlinguistic transfer is achieved, bearing in mind that literature is a means of expression for any given linguistic and cultural community. We consider the argument of translatability or non-translatability of literary personal names in view of translation techniques that arise from current translation practice. Translation choices and techniques employed in rendering personal names are most important issues, as they help restore the author's intentions, thus defining in an extensive degree the overall success of a translated work.

Λέξεις-κλειδιά: κύρια ονόματα, προσωπωνύμια, λογοτεχνικά προσωπωνύμια, απόδοση κύριων ονομάτων

1. Εν αρχή ην το όνομα...

Τα κύρια ονόματα (ΚΟ) αποτελούν ομολογουμένως μια εκτενέστατη και πολυδιάστατη κατηγορία γλωσσικών σημείων με ιδιαίτερα χαρακτηριστικά και ιδιότητες, τα οποία εντάσσονται εντούτοις στο γενικότερο λεξιλογικό πλούτο μιας γλώσσας. Σύμφωνα με τον Kaplan “τα ΚΟ είναι πρακτικά εργαλεία για τις καθημερινές μας συναλλαγές, αλλά αποτελούν εφιάλη για τον επιστήμονα. Είναι σαν το ποδήλατο. Όλοι το μαθαίνουν εύκολα, αλλά κανείς δεν μπορεί να εξηγήσει πώς” (Kaplan στο Akmajian et al 1990: 216).

Η λειτουργία της ονοματοθεσίας και η χρήση των ΚΟ αποτελεί κατεξοχήν πολιτισμικό προϊόν της εκάστοτε γλωσσικής κοινότητας. Επιπλέον, η αναγνώριση και κατηγοριοποίηση όλων των υλικών (και άυλων, σε πιο περιορισμένο βαθμό βέβαια) αντικειμένων της ανθρώπινης πραγματικότητας γίνεται μέσω της ονοματοθεσίας τους, γεγονός που συνιστά πανανθρώπινο και διαχρονικό φαινόμενο.

Υπό τη γενική κατηγορία ΚΟ κατατάσσονται τα διάφορα ονόματα σε πλείστες θεματικές κατηγορίες και υποκατηγορίες ανάλογα με το αντικείμενο που ονοματίζουν. Μεταξύ των κυριότερων ομάδων ΚΟ αναφέρουμε τα προσωπωνύμια ή ανθρωπωνύμια (π.χ. *Άννα*, *Αντώνης Σακελλαρίου*) και τα τοπωνύμια (π.χ. *Ελλάδα*, *Αθήνα*). Τα ΚΟ αποτελούν αντικείμενο έρευνας και μελέτης του κλάδου της εφαρμοσμένης γλωσσολογίας που καλείται Ονοματολογία.

2. Λογοτεχνικά Προσωπωνύμια

Τα λογοτεχνικά ονόματα προσώπων, ήτοι λογοτεχνικά προσωπωνύμια (ΛΠΝ), συνιστούν ειδική υποκατηγορία των προσωπωνυμίων (ΠΝ) και εμπίπτουν στο πεδίο έρευνας της Λογοτεχνικής Ονοματολογίας (ΛΟ).¹ Κατά συνέπεια, η ΛΟ ασχολείται με τα στοιχεία και τη δομή των ονομάτων ενός έργου, μελετά το ρόλο των ΠΝ ως προς τη διάπλαση του χαρακτήρα των πρωταγωνιστών και την πλοκή του έργου. Είναι σαφές λοιπόν, ότι τα ΛΠΝ δεν αποτελούν μεμονωμένα κειμενογλωσσολογικά στοιχεία, αλλά

¹ Για εκτενή βιβλιογραφική έρευνα σχετικά με τη ΛΟ βλ. Rajec E.M. (1977). *Literarische Onomastik. Eine Bibliographie*. Beiträge zur Namenforschung. Beiheft 12. Heidelberg: Carl Winter Verlag.

συνθέτουν ένα σύστημα με διαδραστικό χαρακτήρα τόσο μεταξύ των ίδιων όσο και μεταξύ αυτών και του κειμένου (Pieciul 2003: 25).

Τα λΠΝ αποτελούν προϊόν του εκάστοτε συγγραφέα, ο οποίος στην περίπτωση αυτή λειτουργεί ως δημιουργός και ονοματοθέτης των χαρακτήρων του έργου του. Η επιλογή συγκεκριμένων ονομάτων υπόκειται σε εξωτερικούς αντικειμενικούς παράγοντες, όπως επιρροές από λογοτεχνικά ρεύματα και νόρμες. Π.χ. στη γερμανική λογοτεχνία του 1920 είχε επικρατήσει η τάση της ανωνυμίας των χαρακτήρων ως έκφραση της ανθρώπινης αλλοτρίωσης και στέρησης της προσωπικότητας.

Η επιλογή ωστόσο των λΠΝ εξαρτάται κυρίως από την υποκειμενική σκέψη του ίδιου του συγγραφέα. Σύμφωνα με τον Bachmann ο Thomas Mann ήταν ο μεγαλύτερος εφευρέτης λΠΝ, ένας “μάγος των ονομάτων”, και έκανε τις επιλογές του συνειδητά (Bachmann στο Pieciul 2003: 71). Τοιουτοτρόπως, ο J.R.R. Tolkien δημιούργησε έναν αριστοτεχνικό κόσμο ονομάτων στο έργο του *The Lord of the Rings*, ενώ τον είχε απασχολήσει τόσο το θέμα της διαγλωσσικής τους μεταφοράς, ώστε εξέδωσε οδηγίες προς τους μεταφραστές με τίτλο “Guide to Names in *The Lord of the Rings*” (Turner 2005: 45).

Συνεπώς, τα λΠΝ αποτελούν σημαντικότερο γλωσσικό εργαλείο του λογοτέχνη, ενώ το σύνολό τους διαμορφώνει το ‘ονομαστικό τοπίο’ (Gutschmidt 1981: 491) ενός έργου. Ο Nicolaisen χαρακτηριστικά αναφέρει ότι τα λΠΝ είναι απαραίτητα στοιχεία ενός λογοτεχνικού έργου και ότι “λειτουργούν ως σύμβολα, μεταφορές, γλωσσικές εικόνες” (1995: 561). Ο Ferguson στο άρθρο του “By Their Names You Shall Know Them: Flannery O’ Connor’s Onomastic Strategies” αναφέρει ότι τα ονόματα στο έργο της συγκεκριμένης συγγραφέα “δεν αποτελούν απλό διακοσμητικό στοιχείο, αλλά το πιο βασικό στοιχείο της τέχνης της” καθώς στις ιστορίες της “τα ονόματα γενικά προσδιορίζουν χαρακτήρες, αντανakλούν τις φιλοσοφικές και ηθικές τάσεις των χαρακτήρων, διαμορφώνουν δεσμούς μεταξύ των χαρακτήρων και προσφέρουν στοιχεία για την ερμηνεία της ιστορίας” (Ferguson στο Nicolaisen 1995: 561).

Εν κατακλείδι, τα λΠΝ όχι μόνο είναι φορείς συγκεκριμένων προθέσεων του συγγραφέα, αλλά φέρουν επιπλέον στοιχεία για τον χαρακτήρα που ονοματίζουν. Συγκεκριμένα, τα λΠΝ αντιπροσωπεύουν τους χαρακτήρες και είναι στενά συνδεδεμένα με την προσωπικότητα, τη συμπεριφορά και τη δράση τους (Pieciul 2003: 28). Έτσι, ο αναγνώστης προσδοκά ότι έχουν περιεχόμενο, οπότε τα αντιμετωπίζει ως γρίφο και αναζητά το κρυφό τους νόημα (Pieciul 2003: 71). Η Pieciul χαρακτηρίζει τα λΠΝ “μικρόκοσμο”, στα οποία συμπυκνώνεται όλο το έργο, ενώ το κλειδί της ερμηνείας του έργου κρύβεται στην ανάλυσή τους (2003: 27).

3. Τυπολογία λογοτεχνικών προσωπωνυμίων

Οι κυριότεροι τύποι λΠΝ είναι τα συμβατικά (πραγματικά ή κατασκευασμένα), τα εξωπραγματικά ή φανταστικά και τα εννοιολογικά φορτισμένα λΠΝ.

Ως επί το πλείστον, παρατηρείται η τάση οι συγγραφείς λογοτεχνικών έργων να επιλέγουν ΠΝ από το οικείο πολιτισμικό τους περιβάλλον (Pieciul 2003: 28). Υπάρχει η δυνατότητα επιλογής μεταξύ πραγματικών, δηλαδή υπαρκτών ΠΝ, όπως π.χ. η ηρωίδα στο ομώνυμο μυθιστόρημα της Virginia Woolf *Mrs. Dalloway*, και κατασκευασμένων ΠΝ που προσομοιάζουν υπαρκτά ΠΝ, αλλά στην πραγματικότητα αποτελούν προϊόν της δημιουργικής φαντασίας του λογοτέχνη, όπως π.χ. η πρωταγωνίστρια ‘Etna Pontellier’ στην ιστορία της Kate Chopin *The Awakening*, της οποίας το όνομα θυμίζει το ομώνυμο ηφαίστειο και υποδηλώνει φαινομενική ηρεμία αλλά και υποβόσκουσα εκρηκτική συμπεριφορά, γεγονός που αποδεικνύεται στην πορεία της ιστορίας.

Από τη μια πλευρά, τα συμβατικά λΠΝ τονίζουν αναμφισβήτητα την αυθεντικότητα και το ρεαλισμό ενός έργου, ενώ από την άλλη, τα εξωπραγματικά λΠΝ μεταφέρουν

τον αναγνώστη σε ένα φανταστικό κόσμο. Παραδείγματα τέτοιων ονομάτων είναι: ‘Théoden King’ στο έργο του J.R.R. Tolkien *The Lord of the Rings*, οι χαρακτήρες ‘Tweedledum’ και ‘Tweedledee’ στο έργο του Lewis Carroll *Through the Looking Glass and What Alice Found There* και το λΠΝ ‘Remus Lupin’ στη σειρά *Harry Potter* της J.K. Rowling.

Τέλος, πολύ σημαντική κατηγορία είναι τα εννοιολογικά φορτισμένα ή, όπως συχνά απαντώνται στη βιβλιογραφία, ‘ομιλούντα’ (redende/sprechende Namen, loaded/meaningful names) λΠΝ. Ως παράδειγμα αναφέρουμε τα εξής: ‘Nearly Headless-Nick’ (J.K.Rowling *Harry Potter* series), ‘Herr Grünlich’ (T. Mann *Buddenbrooks*).

4. Ο ρόλος των λογοτεχνικών προσωπωνυμίων

Η πρώτη και πιο βασική λειτουργία των ΠΝ, κάτι που ισχύει ασφαλώς και για τα λΠΝ, είναι να προσφέρουν ταυτότητα στον επονομαζόμενο και να τον διακρίνουν/διαφοροποιήσουν από τους υπόλοιπους χαρακτήρες του έργου (Lamping 1983: 22-23). Το λΠΝ αποτελεί το στοιχείο βάσει του οποίου ο αναγνώστης γνωρίζει και αναγνωρίζει έναν χαρακτήρα καθόλη την πορεία της ιστορίας μεταξύ άλλων προσώπων που εμφανίζονται στο έργο (Pieciul 2003: 26). Συγκεκριμένα, ο Lamping χαρακτηρίζει τη φράση με την οποία ο συγγραφέας ‘συστήνει’ ένα λογοτεχνικό πρόσωπο στον αναγνώστη ως ‘φράση αναγνώρισης’ (Identifizierungssatz) (1983: 21). Ως παράδειγμα αναφέρουμε τη φράση με την οποία ο W.D. Howells συστήνει την ομώνυμη πρωταγωνίστρια της σύντομης ιστορίας με τίτλο *Editha*: “Editha sat looking out into the hot spring afternoon...”.

Τόσο τα συμβατικά όσο και τα φανταστικά λΠΝ αποτελούν προϊόν της δημιουργικής φαντασίας του συγγραφέα και ανήκουν στο λογοτεχνικό και όχι στον πραγματικό κόσμο (Pieciul 2003: 29). Κατά συνέπεια, τα λΠΝ είναι το μέσο με το οποίο ο συγγραφέας δημιουργεί φανταστικό κόσμο στα πρότυπα του πραγματικού. Αναμφίβολα λοιπόν, τα λΠΝ είναι ονόματα χαρακτήρων που ζουν και δρουν εντός των έργων και όχι της πραγματικότητας (Lamping 1983: 26-30).

Ένα άλλο σημαντικό στοιχείο των λΠΝ είναι ότι προσδίδουν ιδιαίτερες σωματικές ή ψυχικές ιδιότητες στον λογοτεχνικό χαρακτήρα και δίνουν στον αναγνώστη πλήθος πληροφοριών που πολλές φορές παραπέμπουν και στην εξέλιξη της πλοκής του έργου. Έτσι, οι κατηγορίες που εξετάζουμε περιλαμβάνουν τα εννοιολογικά φορτισμένα λΠΝ, τα δηλωτικά χρόνου, καταγωγής, πεποιθήσεων και κοινωνικής τάξης, τα προσωποποιημένα, τα ηχητικά-συμβολικά, τα υπερφυσικά, τα εμφιατικά, τα καταστασιακά και τα καλλιτεχνικά λΠΝ.

Καταρχήν, όσον αφορά τα εννοιολογικά φορτισμένα λΠΝ και το καθαρά σημασιολογικό επίπεδο, διακρίνουμε μεταξύ λΠΝ που χαρακτηρίζουν άμεσα και αυτών που χαρακτηρίζουν έμμεσα τα λογοτεχνικά πρόσωπα. Στην πρώτη περίπτωση αναφέρουμε π.χ. ένα απόσπασμα από το έργο του H. Melville *Bartleby, the Scrivener*, στο οποίο ο αφηγητής περιγράφει τους υπαλλήλους του αναφέροντας μόνο τα παρωνύμια τους, τα οποία λειτουργούν περιγραφικά:

“[...] I had two persons as copyists in my employment, and a promising lad as an office-boy. First, Turkey; second, Nippers; third Ginger Nut. These may seem names the like of which are not usually found in the Directory. In truth they were nicknames, actually conferred upon each other by my three clerks, and were deemed expressive persons or character. ”

Στην περίπτωση του έμμεσου χαρακτηρισμού αναφέρουμε ένα απόσπασμα από το έργο του H. James *Daisy Miller: A Study*, στο οποίο το όνομα ‘Daisy’ αναφέρεται συμβολικά στο ομώνυμο άνθος, τη μαργαρίτα, ένα κοινότυπο λουλούδι που γοητεύει ωστόσο με την απλότητα και την χάρη του, όπως ακριβώς και η ηρωίδα. Το επίθετο

‘Miller’ αναφέρεται στο χειρονακτικό επάγγελμα του μυλωνά και συμβολικά υποδηλώνει τη μη αριστοκρατική της καταγωγή και την κοινωνική της θέση ως νεόπλουτης μεγαλοαστής. Ο συγγραφέας την συστήνει στο κοινό ως εξής: “Her name is Daisy Miller [...] But that isn’t her real name; that isn’t her name on her cards [...] Her real name is Annie P. Miller”.

Επιπλέον, τα λΠΝ μπορούν να δηλώσουν συγκεκριμένη χρονική περίοδο (π.χ. Μεσαιωνικό ΠΝ ‘Hildegund’), εθνική προέλευση (π.χ. το λΠΝ ‘Miß Brown’ στο έργο του T. Mann *Buddenbrooks*), θρησκεία (π.χ. γερμανικά ΠΝ εβραϊκής προέλευσης, όπως το επίθετο ‘Rubinstein’) ή κοινωνική τάξη (π.χ. τα γερμανικά ΠΝ με το πρόθεμα ‘von’ ή με δύο σκέλη, π.χ. ‘von Leiningen-Westerburg’, υποδηλώνουν αριστοκρατική καταγωγή) (Peciul 2003: 55-56).

Μια άλλη κατηγορία λΠΝ είναι τα προσωποποιημένα λΠΝ, τα οποία ο συγγραφέας ‘δανείζεται’ από άλλες πηγές. Τα συγκεκριμένα λΠΝ ενεργοποιούν το γνωστικό υπόβαθρο του αναγνώστη, δρουν περισσότερο συνειρμικά και όχι τόσο περιγραφικά (Lamping 1983: 46-47). Ως παράδειγμα αναφέρουμε τον πρωταγωνιστή ‘Stephan Dedalus’ στο έργο του J. Joyce *Ulysses*.

Η δημιουργία λΠΝ με ιδιαίτερους συνδυασμούς ήχων που παραπέμπουν σε τεχνικές παρήχησης, συνήχησης ή χρήση ονοματοποιητικών εκφράσεων αποσκοπεί στην ενίσχυση του συμβολικού τους χαρακτήρα, είτε αυτός είναι αστείος, σοβαρός, μυστήριος ή παράξενος. Σε ένα απόσπασμα από το έργο του H. Melville *Bartleby, the Scrivener* ο αφηγητής αναφέρει χαρακτηριστικά: “[...] I was not unemployed in my profession by the late John Jacob Astor; a name which, I admit, I love to repeat, for it hath a rounded and orbicular sound to it, and rings like unto bullion”.

Όσον αφορά τα υπερφυσικά λΠΝ, ο Ernst Cassirer στο έργο του *Philosophie der symbolischen Formen* αναφέρει ότι “το ΠΝ εκφράζει το εσωτερικό, την ουσία του ανθρώπου και παράλληλα αποτελεί αυτό το εσωτερικό. Όνομα και προσωπικότητα ταυτίζονται” (Cassirer στο Lamping 1983: 105). Π.χ. ο πρωταγωνιστής ‘Felix Krull’ στο μυθιστόρημα *Bekenntnisse des Hochstaplers Felix Krull* του T. Mann μεταφέρει στον αναγνώστη την πεποίθηση ότι το όνομά του έχει κάποια κρυφή σημασία και το θεωρεί καλό οίωνα (Lamping 1983: 108).

Μια άλλη μεγάλη κατηγορία αποτελούν τα εμφατικά λΠΝ, τα οποία παρεκκλίνουν από τις νόρμες της ονοματοθεσίας, στόχο έχουν να προκαλέσουν την προσοχή και την περιέργεια του αναγνώστη (Lamping 1983: 57). Αυτό μπορεί να επιτευχθεί με διάφορους τρόπους. Αναφερόμαστε ενδεικτικά σε τρεις: την ανωνυμία, την έλλειψη ΠΝ και τα ασυνήθιστα ή παράξενα λΠΝ. Πιο συγκεκριμένα, η ανωνυμία δημιουργεί την αίσθηση του ξένου, του διαφορετικού, του κρυφού (Lamping 1983: 58) και κατ’ αυτόν τον τρόπο επιτυγχάνεται απόσταση μεταξύ αναγνώστη και λογοτεχνικού χαρακτήρα. Π.χ. στη σύντομη ιστορία *The Yellow Wallpaper* της C.P. Gilman η αφηγήτρια και πρωταγωνίστρια παραμένει ανώνυμη καθόλη τη διάρκεια του έργου, καθώς έχει χάσει την ταυτότητά της εν μέσω νευρικού κλονισμού. Η έλλειψη ΠΝ σχετίζεται με θέματα ταυτότητας και έχει υπαρξιακές θρησκευτικές ή φιλοσοφικές προεκτάσεις. Στην περίπτωση των λΠΝ η έλλειψή τους λειτουργεί ως γνώρισμα μιας ακραίας προσωπικότητας σε ακραίες καταστάσεις (Lamping 1983: 60). Π.χ. στο έργο του Carl Spindler *Der Mann ohne Namen* ο πρωταγωνιστής χάνει το όνομά του σε χαρτοπαίγνιο και εξοστρακίζεται από την ανθρώπινη κοινωνία με κατάληξη το θάνατο. Τέλος, τα ασυνήθιστα ή περίεργα λΠΝ μπορεί να περιλαμβάνουν ξενόγλωσσα ΠΝ, π.χ. ο ομώνυμος ήρωας του έργου *Tonio Kröger* του T. Mann, αρχαϊκά π.χ. ‘Bathseba’ (T. Hardy *Far from the Madding Crowd*), πολύ μεγάλα π.χ. ‘Marmaduke Bonthrop Shelmerdine’ (V. Woolf *Orlando*), κακόηχα, κτλ.

Επίσης, οι διαφορετικές μορφές του ίδιου ΠΝ εκφράζουν την άποψη ή ψυχική διάθεση του ομιλητή σε διάφορα καταστασιακά περιβάλλοντα. Συχνά μια τέτοια χρήση δεν αναγνωρίζεται ως τέτοια από τον αναγνώστη, οπότε χρειάζεται ένα είδος ενδοκειμενικού επεξηγηματικού σχολίου, όπως στη *Lolita* του V. Nabokov, όπου ο αφηγητής αναφέρει: “She was Lo, plain Lo, in the morning, standing four feet ten in one sock. She was Lola in slacks. She was Dolly at school. She was Dolores on the dotted line. But in my arms she was always Lolita” (Lamping 1983: 71). Επιπλέον, η επιλογή της μορφής του λΠΝ εκφράζει συμπάθεια ή αντιπάθεια, οικειότητα ή απόσταση, όπως στην περίπτωση του αφηγητή στο *Bartleby, the Scrivener* του H. Melville, όπου ο αφηγητής επιλέγει να αναφέρεται στο συγκεκριμένο χαρακτήρα με το επίθετο λόγω της ψυχικής απόστασης που νοιώθει να τους χωρίζει (Lamping 1983: 74).

Τέλος, η κατηγορία των καλλιτεχνικών λΠΝ περιλαμβάνει όλες τις προαναφερθείσες κατηγορίες λόγω του ότι τα λΠΝ αποτελούν προϊόν δημιουργικής έκφρασης. Η δημιουργικότητα του συγγραφέα μπορεί να αφορά το μορφολογικό, σημασιολογικό, πραγματολογικό ή υφολογικό επίπεδο των λΠΝ. Δείγμα λογοτεχνικής μαεστρίας αποτελούν τα ΠΝ-λογοπαίγνια. Αναφέρουμε χαρακτηριστικά το λογοπαίγνιο γύρω από το λΠΝ ‘Ernest’ στο θεατρικό έργο του O. Wilde *The Importance of Being Earnest*. Ηχητικά το λΠΝ ‘Ernest’ είναι ομόηχο με το επίθετο ‘earnest’ που σημαίνει ‘σοβαρός’, ‘ελικρινής’, χαρακτηρισμός που απέχει παρασάγγας από τον χαρακτήρα του επονομαζόμενου, με αποτέλεσμα να δημιουργούνται αλλεπάλληλες παρεξηγήσεις. Σύμφωνα με την Albin η επιλογή του λΠΝ ‘Ernest’ κρύβει και άλλες παραμέτρους. Ο συγγραφέας σκόπιμα το επέλεξε, γιατί την εποχή συγγραφής του θεατρικού έργου, περί τα τέλη του 19^{ου} αιώνα, η ομόηχη λέξη ‘earnest’ έφερε τη σημασία του ‘ομοφυλόφιλου’, παραπέμποντας στη διπλή ζωή του συγγραφέα (Albin 2003: 15).

5. To translate, or not to translate: that is the question

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές το πόσο πολύπλοκα και πολυδιάστατα είναι τα λΠΝ, γεγονός που έχει άμεσο αντίκτυπο στην προσπάθεια διαγλωσσικής τους μεταφοράς. Χρησιμοποιούμε την έκφραση ‘διαγλωσσική μεταφορά’, γιατί θεωρούμε ότι στις περισσότερες των περιπτώσεων δεν υφίσταται ζήτημα ‘μετάφρασης’ των λΠΝ για δύο λόγους. Πρώτον, γιατί τα ΠΝ έχουν συγκεκριμένο σημείο αναφοράς και δεν είναι δηλωτικά μιας ομάδας αντικειμένων και δεύτερον, γιατί τα ΠΝ στερούνται κατά βάση σημασίας, και άρα δεν μπορούμε να μεταφράσουμε κάτι που έχει σημείο αναφοράς αλλά όχι εννοιολογικό περιεχόμενο (Kalverkämper 1995: 1018-1019). Επιπλέον, σύμφωνα με τον Müller, ο όρος ‘μετάφραση’ αφορά κείμενα και όχι μεμονωμένους όρους (1985: 232).

Οι απόψεις θεωρητικών, γλωσσολόγων και μεταφρασεολόγων, σχετικά με την απόδοση των λΠΝ δίστανται, όπως άλλωστε είναι αναμενόμενο. Ο Kalverkämper εξετάζει και τα δύο ενδεχόμενα. Εάν τα ΠΝ είναι σημασιολογικά διαφανή δύναται να αποδοθούν υπό όρους, ενώ αν είναι αδιαφανή θα πρέπει να μεταγράφονται. Επιπλέον, αναφέρει την ύπαρξη παράλληλων τύπων ΠΝ σε διάφορες γλώσσες, τα οποία όμως σε καμία περίπτωση δε θεωρούνται μετάφραση (π.χ. γερμ. *Ludwig* – αγγλ. *Lewis* – γαλ. *Louis*) (1995: 1019). Ο Neubert θέτει μια σειρά κριτηρίων που καθορίζουν τη μεταφορά των ΠΝ, όπως η απόδοση του σημασιολογικού περιεχομένου των ΠΝ, όπου υπάρχει, και η διατήρηση ή όχι του ξενικού τους χαρακτήρα (Pieciul 2003: 33). Σύμφωνα με τον Newmark τα ΠΝ στερούνται σημασίας και γι’ αυτό γενικά “είναι μη μεταφράσιμα και δεν πρέπει να μεταφράζονται” (1982: 70). Ειδικότερα, στην περίπτωση των λΠΝ αναφέρει ότι υπάρχει το ενδεχόμενο μετάφρασης, όταν το σημασιολογικό περιεχόμενο είναι εξίσου σημαντικό με τον ξενικό χαρακτήρα, υπό τον όρο ότι το έργο είναι άγνωστο στο κοινό και δεν έχει επικρατήσει κάποια απόδοση. Τα παραμύθια συνιστούν

παράδειγμα απόδοσης ΠΝ. Καταλήγει ωστόσο ότι η μετάφραση των λΠΝ απαιτεί “εξαιρετικές γλωσσικές ικανότητες” (Newmark 1982: 71-72).

Η παιδική λογοτεχνία αποτελεί ιδιαίτερο πεδίο μεταφραστικής πρακτικής εξαιτίας του ειδικού αναγνωστικού κοινού. Σύμφωνα με τη Nykiel-Herbert τα παιδιά τείνουν να ταυτίζονται με τους ήρωες των ιστοριών και πολύ συχνά δείχνουν προτίμηση ή αποστροφή προς ονόματα φανταστικών χαρακτήρων, ανάλογα με το αν είναι συμπαθητικοί ή αντιπαθητικοί (1998: 366). Κατά συνέπεια, είναι πολύ σημαντική η απόδοση των λΠΝ, αν λάβουμε υπόψη τον αντίκτυπο που έχουν στην παιδική ψυχολογία. Σύμφωνα πάντως με τον Kalverkämper, επειδή στην παιδική λογοτεχνία υπάρχει σαφής προτίμηση για χρήση εννοιολογικά φορτισμένων ονομάτων, κυριαρχεί η τάση της κατά λέξη ή ελεύθερης μετάφρασής τους, προκειμένου να ενισχυθεί η κατανόηση του κειμένου (1995: 1024). Επιπλέον, η μεταφραστική επιλογή κατευθύνεται από πραγματολογικούς παράγοντες, όπως διδακτικούς ή παιδαγωγικούς στόχους (Nykiel-Herbert 1998: 367, Kalverkämper 1995: 1024).

Επειδή τα λΠΝ είναι άμεσα συνδεδεμένα με το πολιτιστικό υπόβαθρο της ΓΠ, κύριο μέλημα του μεταφραστή είναι η μεταφορά/απόδοση του κειμένου βάσει του πολιτιστικού του πλαισίου, ώστε να διευκολύνεται η αναγνωσιμότητα του μεταφράσματος (Nykiel-Herbert 1998: 366). Από την άλλη, όταν πρόκειται για ένα καθαρά φανταστικό κόσμο, στοιχεία του οποίου προσομοιάζουν στο οικείο περιβάλλον του συγγραφέα αλλά συνιστούν αποκλειστικά πόνημα της δημιουργικότητάς του, τίθεται το ερώτημα της διατήρησης ή μη της μορφής των λΠΝ, ακόμα και στην περίπτωση που έχουν εννοιολογικό περιεχόμενο. Σχετικά, ο Turner παραθέτει την άποψη του J.R.R. Tolkien όσον αφορά τη μετάφραση των λΠΝ:

In principle I object as strongly as possible to the ‘translation’ of the *nomenclature* at all (even by a competent person). I wonder why a translator should think himself called on or entitled to do any such thing. That this is an ‘imaginary’ world does not give him any right to remodel it according to his fancy, even if he could in a few months create a new coherent structure which it took me years to work out (2005: 48).

Σύμφωνα με τον Lietz το καίριο ερώτημα όσον αφορά τη διαγλωσσική μεταφορά των λΠΝ δεν έγκειται στη μεταφρασσιμότητά τους, αλλά στην απόδοση “του επικοινωνιακού και αισθητικού τους ρόλου”, αφού τα λΠΝ αποτελούν αναπόσπαστο τμήμα της λογοτεχνικής πραγματικότητας και ως εκ τούτου μέσο καλλιτεχνικής έκφρασης του συγγραφέα (Pieciul 2003: 34). Πρέπει κατά τη μεταφορά των λΠΝ ο μεταφραστής να είναι σε θέση να αναγνωρίσει, αν όχι όλες τις παραμέτρους, τουλάχιστον τις σημαντικότερες και να μην σταθεί μόνο στο σημασιολογικό περιεχόμενο. Στην περίπτωση μεταφοράς των λΠΝ ενέχει ο κίνδυνος είτε, όπως χαρακτηριστικά αναφέρει η Tymoczko, να θεωρηθούν από τον άπειρο ή αφελή μεταφραστή ως “νησίδες ανάπαυσης, τουτέστιν μη προβληματικά σημεία, τα οποία μεταφέρονται αυτούσια και χωρίς προσπάθεια” (1999: 223), είτε να υποβαθμιστεί η αξία και ο ρόλος τους σε απλά σημεία αναφοράς με αποτέλεσμα να θεωρούνται ως ετικέτες και κατά συνέπεια να μεταγράφονται στο μετάφρασμα (Pieciul 2003: 34).

Οι δυο σημαντικές τάσεις στη διαγλωσσική μεταφορά των λΠΝ εκφράζονται μέσα από τις έννοιες της ‘εθνοστραφούς’ ή ‘μη εθνοστραφούς’ μετάφρασης, όπως τις έχει διατυπώσει ο F. Schleiermacher στη διατριβή του. Πρόκειται για την αντίθεση μεταξύ της προσπάθειας διατήρησης της “ξενικότητας ή ετερότητας από τη μια, και της προσοικειώσης ή αφομοίωσης, από την άλλη” ενός πρωτότυπου κειμένου (Γούτσος 2001: 25, Tymoczko 1999: 224-225). Η επιλογή μεταφραστικής στρατηγικής σύμφωνα με την μία ή την άλλη θεωρητική προσέγγιση είναι δεδομένο ότι θα επηρεάσει όλο το κείμενο, αλλά θα φανεί πρωτίστως από την απόδοση των ΠΝ.

Στην περίπτωση της εθνοστραφούς μετάφρασης παρατηρείται αντικατάσταση των λΠΝ με αντίστοιχα λΠΝ (π.χ. Johann→ Γιάννης), εξελληνισμός του ονόματος (π.χ. Anne→ Άννα) ή κατά λέξη μετάφραση σε περίπτωση εννοιολογικά φορτισμένων λΠΝ στην περίπτωση παραμυθιών ή αλληγοριών, όπου τα λΠΝ ισχύουν ως χαρακτηρισμοί προσώπων (π.χ. Death→ Θάνατος). Κατ' αυτόν τον τρόπο, το μετάφρασμα έρχεται κοντά στο αναγνωστικό κοινό, δημιουργεί ψευδαίσθηση οικειότητας, είναι εξαιρετικά εύπεπτο και δεν προβάλλει ιδιαίτερες αξιώσεις από τον αναγνώστη. Τέτοιου είδους μεταφραστικές τεχνικές παρατηρούνται σε κοινωνίες που παρουσιάζουν μεγάλη δυσκολία στην αποδεξιμότητα ξένων ή ξενόφερτων ΠΝ ή τελούν υπό εθνικιστικής πολιτικής ηγεσίας. Η Tymoczko αναφέρει π.χ τη φασιστική Ιταλία, όταν όλα τα ΠΝ της ξένης λογοτεχνίας προσαρμόζονταν στα οικεία ιταλικά, αντίστοιχα ή μη (1999: 225).

Από την άλλη πλευρά εμφανίζεται η μη εθνοστραφής μετάφραση των λΠΝ, όπου επικρατεί κατά κύριο λόγο η αυτούσια αντιγραφή των λΠΝ, όταν πρόκειται για γλώσσες συγγενικές ή με κοινό αλφάβητο (π.χ. αγγλ. Richard→ γερμ. Richard) ή η μεταγραφή τους, όταν το αλφάβητο είναι διαφορετικό, π.χ. στην περίπτωση λατινικού και ελληνικού αλφαβήτου (π.χ. γερμ. Hans→ Χανς). Έτσι, το αναγνωστικό κοινό απομακρύνεται από τον οικείο πολιτιστικό χώρο και πλησιάζει τον αλλότριο χώρο, ερχόμενο σε επαφή με άλλα δεδομένα. Ενώ γενικά η συγκεκριμένη μεταφραστική στρατηγική παρατηρείται πιο συχνά στο χώρο της λογοτεχνικής μετάφρασης, πολλές φορές χρησιμοποιείται άκριτα, κατηγοριοποιώντας όλα τα λΠΝ ως απλές ετικέτες και ισοπεδώνοντας ακόμα και αυτά που έχουν κάποιο σημασιολογικό περιεχόμενο. Γεγονός είναι ότι η μη εθνοστραφής μετάφραση προσδίδει ξενικό χαρακτήρα στο κείμενο-στόχο μεταφέροντας το 'τοπικό χρώμα' (couleur locale) του πρωτότυπου και διατηρώντας τουλάχιστον κατ' εικόνα τις ονοματοθετικές επιλογές του συγγραφέα.

6. Τεχνικές απόδοσης λογοτεχνικών προσωπωνυμίων

Η Cummins προτείνει την εφαρμογή των μεταφραστικών τεχνικών των Vinay και Darbelnet στην απόδοση των λΠΝ. Πιο συγκεκριμένα, η προσέγγιση αυτή περιλαμβάνει τρεις 'άμεσες' και τέσσερις 'έμμεσες' τεχνικές. Οι άμεσες είναι η δημιουργία δανείου, έκτυπου καθώς και η κατά λέξη μετάφραση, ενώ οι έμμεσες είναι η μετάθεση, τροποποίηση, ισοδυναμία και προσαρμογή, ανάλογα με το αν ο μεταφραστής έχει επιλέξει να διατηρήσει το πολιτιστικό υπόβαθρο του πρωτότυπου κειμένου και να το μεταφέρει στο μετάφρασμα ή να προσαρμόσει το κείμενο-στόχος στον οικείο πολιτισμό του μεταφράσματος (2002: 92-93).

Από τη σύγχρονη μεταφραστική πρακτική προκύπτει ότι οι κυριότερες τεχνικές απόδοσης λΠΝ είναι η μετάφραση, η αντικατάσταση, η προσαρμογή, η επεξήγηση από το μεταφραστή, οι οποίες ανήκουν στην πρώτη μεταφραστική προσέγγιση της εξοικείωσης του πρωτοτύπου, η αντιγραφή και η μεταγραφή, οι οποίες ανήκουν στη διαδικασία διατήρησης της ξενικότητας του πρωτοτύπου.

Καταρχήν, της επιλογής μεταφραστικής τεχνικής προέχει η εξέταση του κάθε λΠΝ από τον μεταφραστή και η κατηγοριοποίησή του βάσει του ρόλου που διαδραματίζει στο έργο. Ο Bantas προτείνει την κατηγοριοποίηση των λΠΝ σε 1) συνήθη, κοινά ΠΝ, άρα αδιάφορα και εύκολα όσον αφορά τη διαγλωσσική τους μεταφορά, 2) υφιστάμενα λΠΝ που επιλέγονται σύμφωνα με συγκεκριμένη πρόθεση του συγγραφέα (π.χ. να προκαλέσει το γέλιο), 3) προσαρμοσμένα λΠΝ για τον ίδιο σκοπό και 4) επινοημένα λΠΝ με στόχο να χαρακτηρίσουν ή να σατιρίσουν (1990: 172). Στη συνέχεια ο μεταφραστής πρέπει να διακρίνει εάν τα λΠΝ έχουν σημασιολογικό περιεχόμενο ή φέρουν κοινωνικές, εθνικές, πολιτιστικές, θρησκευτικές πληροφορίες, να κατηγοριοποιήσει εκείνες τις παραμέτρους που είναι απολύτως απαραίτητο να διατηρηθούν και να αναζητήσει την κατάλληλη τεχνική απόδοσής τους.

Στην περίπτωση των εννοιολογικά φορτισμένων λΠΝ επιβάλλεται η μετάφρασή τους, όταν ο κυριότερος ρόλος τους είναι να αποδίδουν χαρακτηρισμούς και όχι να δηλώνουν εθνική, κοινωνική καταγωγή (Pieciul 2003: 37). Ως παράδειγμα αναφέρουμε την απόδοση του λΠΝ ‘Nearly-Headless Nick’ στη σειρά της J.K. Rowling *Harry Potter* ως ‘Σχεδόν Ακέφαλος Νικ’ συνδυάζοντας μετάφραση και μεταγραφή στη ΓΣ.

Τα λογοπαίγνια συνιστούν ιδιαίτερη υποκατηγορία των εννοιολογικά φορτισμένων λΠΝ. Ο Bantaş συνηγορεί υπέρ της απόδοσής τους μετά από επιλογή μεταξύ παρεμφερών συνώνυμων εκφράσεων. Ως περαιτέρω παράγοντες για την εξεύρεση αποδεκτής λύσης αναφέρονται η καλή θέληση, η επιμονή, η υπομονή, η δημιουργικότητα του μεταφραστή και η τύχη (1990: 173). Υπέρ της απόδοσης των λογοπαιγνίων τάσσεται και η Pieciul, όταν τα λΠΝ μεταφέρουν πληροφορίες καίριας σημασίας και η μη μετάφρασή τους ενδέχεται να οδηγήσει το αναγνωστικό κοινό σε παρεξηγήσεις ή κενά λογικής στην εξέλιξη της πλοκής (2003: 41).²

Στην κατηγορία των εννοιολογικά φορτισμένων λΠΝ εμπίπτουν τα παρωνύμια και τα συμπληρώματα ΠΝ, όπως στην περίπτωση ιστορικών προσώπων, αγίων, κακοποιών, κτλ. Π.χ. το ΠΝ ‘Richard Lionhearted’ αποδόθηκε ως ‘Ριχάρδος ο Λεοντόκαρδος’ με την εφαρμογή των μεθόδων της προσαρμογής και μετάφρασης (Kalverkämper 1995: 1022). Επιπλέον, άλλες πραγματολογικές ανάγκες επιβάλλουν την απόδοση ή την απαλοιφή λΠΝ από τους τίτλους κινηματογραφικών ταινιών ή βιβλίων βάσει κανόνων ευφωνίας, ρυθμού, πολιτιστικών επιταγών και προσδοκιών, αλλά προπάντων εμπορικών σκοπιμοτήτων, αφού η συγκεκριμένη χρήση των λΠΝ τα καθιστά εμπορικά προϊόντα (Kalverkämper 1995: 1022).

Άλλο ένα είδος μετάφρασης εννοιολογικά φορτισμένων λΠΝ είναι η επεξήγησή τους μέσω ενδοκειμενικού ή εξωκειμενικού μεταφραστικού σχολίου με στόχο την επεξήγησή τους σε περίπτωση μη μετάφρασής τους. Η Pieciul εκφράζει την αναγκαιότητα ύπαρξης μεταφραστικών σχολίων λόγω του ότι στη σύγχρονη μεταφραστική πρακτική για λόγους ευκολίας και εξοικονόμησης χρόνου το μεγαλύτερο ποσοστό των λΠΝ απλώς μεταγράφεται με αποτέλεσμα να χάνονται χρήσιμες πληροφορίες (2003: 63). Προτείνει λοιπόν τρεις τρόπους εφαρμογής της συγκεκριμένης τεχνικής: ενδοκειμενικό σχόλιο, εξωκειμενικό σχόλιο είτε με τη μορφή υποσημείωσης είτε με τη μορφή σημείωσης τέλους (Pieciul 2003: 64).

Η ενδοκειμενική επεξήγηση, η οποία εμφανίζεται κατά κύριο λόγο σε παρενθετική μορφή, κρίνεται πιο αποτελεσματική, γιατί επιβαρύνει λιγότερο τη μορφή και το ύφος του λογοτεχνικού κειμένου σε σύγκριση με την υποσημείωση, η οποία παρεμποδίζει τη ροή του κειμένου και η χρήση της συνίσταται μόνο όταν η επεξήγηση κρίνεται άκρως απαραίτητη για την πορεία του έργου (Pieciul 2003: 64-66). Από την άλλη, η σημείωση τέλους αξιολογείται θετικά, γιατί λειτουργεί ανεξάρτητα από το κείμενο, δεν παρεμβάλλει στην κειμενική ροή, σέβεται την αισθητική του κειμένου, ενώ υπάρχει η δυνατότητα για εκτενέστερη αποσαφήνιση περισσότερων στοιχείων των λΠΝ με πλείστες λογοτεχνικές ή πολιτιστικές συνυποδηλώσεις, οι οποίες δεν είναι δυνατόν να αποδοθούν μέσω της μετάφρασής τους (Pieciul 2003: 66). Την τακτική αυτή ακολουθεί η μεταφράστρια του έργου του T. Mann *Buddenbrooks* Τούλα Σιέτη στο τρίτο μέρος, πέμπτο κεφάλαιο του βιβλίου:³ “Ο διοικητής του πλοηγικού σταθμού ανέφερε το όνομα του γιου του κάμποσες φορές, αλλά η Τόνυ δεν μπόρεσε καθόλου να το καταλάβει. Ακούγονταν Μοορ ή Μορντ... αδύνατο να τ’ αναγνωρίσεις απ’ την πλατιά και επίπεδη προφορά του γέρου”,⁴ όπου στη σημείωση τέλους αναφέρει: “Μοορ είναι το όνομα της οικογένειας των ευγενών που εμφανίζεται στους *Ληστές* του Σίλερ. Μορντ σημαίνει

² Για περισσότερες πληροφορίες για την απόδοση λΠΝ-λογοπαίγνιων βλ. Pieciul (2003: 67-70).

³ Το βιβλίο με τίτλο *Οι Μπούντενμπροκ* είναι εκδόσεις Οδυσσέας (Αθήνα 2001) σε μετάφραση Τ. Σιέτη.

⁴ Το συγκεκριμένο απόσπασμα βρίσκεται στη σελίδα 126 του μεταφρασμένου έργου.

‘φόνος’”. Και πάλι στο τέταρτο μέρος του τρίτου κεφαλαίου γίνεται αναφορά στο ΠΝ ενός συντάκτη “Ρύμπσαμ”,⁵ το οποίο εξηγείται σε σημείωση τέλους ως εξής: “Rübsam στο πρωτότυπο για ένα Γερμανό ηχεί κωμικά, αλλά ταυτόχρονα εκφράζει και περιφρόνηση, γιατί θυμίζει τη λέξη Rübsame (κράμβη η λαχανώδης, κοινώς μάπα) που καλλιεργείται στην περιοχή της Λυβέκης”.

Παρά το γεγονός πάντως ότι το μεταφραστικό σχόλιο αποτελεί χρήσιμο εργαλείο και ικανοποιητική λύση σε δύσκολες περιπτώσεις, κρίνεται σκόπιμη η αξιολόγησή του ανάλογα με την περίπτωση, ώστε να αποφεύγεται η άλογη χρήση που μπορεί να αποβεί καταστροφική για το ύφος και την αισθητική ενός έργου (Peciul 2003: 59-60).

Η αντικατάσταση (substitution) ως μεταφραστική τεχνική ανήκει στο χώρο της διαδικασίας προσοικειώσης του πρωτοτύπου στα δεδομένα της ΓΣ. Πρόκειται για την απόδοση εννοιολογικά φορτισμένων λΠΝ είτε με επιλογή σημασιολογικά αντίστοιχων λΠΝ στη ΓΣ είτε με δημιουργία εξολοκλήρου νέων λΠΝ. Πιο συγκεκριμένα, ο Levý ως αντικατάσταση ορίζει τη μέθοδο μέσω της οποίας επιτυγχάνεται αναλογία του σημασιολογικού περιεχομένου μεταξύ κειμένου-πηγή και κειμένου-στόχος (Levý στο Peciul 2003: 38). Ο Debus ωστόσο δίνει διαφορετικό ορισμό στην αντικατάσταση ως τεχνική κατά την οποία το αρχικό λΠΝ αντικαθίσταται από ένα άλλο λΠΝ στη ΓΣ με κύριο μέλημα όχι την ακριβή απόδοση του νοήματος του λΠΝ αλλά τη μεταφορά της πρόθεσης του συγγραφέα (Debus στο Peciul 2003: 38). Εξάλλου, η σημασία ενός λΠΝ δεν ισοδυναμεί πάντα με τη λεξιλογική σημασία του, έτσι ώστε η κατά λέξη μετάφραση να μην αποδίδει το σύνολο των λειτουργιών του λΠΝ (Peciul 2003: 43). Συνεπώς, σε αυτή την περίπτωση πρόκειται για ελεύθερη απόδοση και δημιουργία νέου λΠΝ, όπου το ρόλο του ονοματοθέτη καλείται να παίζει ο μεταφραστής.

Ως παραδείγματα δημιουργικής αντικατάστασης αναφέρουμε την περίπτωση της μεταφοράς του λΠΝ ‘Humpty Dumpty’ στο έργο του Lewis Carroll *Through the Looking Glass and What Alice Found There* ως ‘Παφούσκας’ από τις εκδόσεις Λιβάνη, όταν σε άλλες ελληνικές μεταφράσεις το συγκεκριμένο λΠΝ εμφανίζεται ως: ‘Χάμπτυ Ντάμπτυ’ (εκδόσεις Ύψιλον), ‘Χάμπτι Ντάμπτι’ (εκδόσεις Νεφέλη) και ‘Αυγουλίνος’ (εκδόσεις Πατάκη) (Χατζηγεωργίου 2004: 88-89). Η επιλογή του μεταφραστή να δημιουργήσει ένα νέο λΠΝ βασίζεται στην προσεκτική ανάλυση του λΠΝ που δημιούργησε ο συγγραφέας, το οποίο έχει εμφανές σημασιολογικό περιεχόμενο, ενώ η επιλογή των συγκεκριμένων ήχων και ο μεταξύ τους συνδυασμός δημιουργούν συνυποδηλώσεις ως προς τη στρογγυλή φιγούρα του χαρακτήρα με κωμικό αποτέλεσμα (Χατζηγεωργίου 2004: 68-69). Στο ίδιο έργο η Cummins αναφέρει μια άλλη ενδιαφέρουσα παράμετρο κατά την απόδοση λΠΝ, ήτοι τις γλωσσικές και πολιτιστικές επιταγές της ΓΣ. Συγκεκριμένα, το λΠΝ της πρωταγωνίστριας ‘Alice’ μεταφέρθηκε και επικράτησε στα φιλανδικά ως ‘Liisa’ όχι τόσο λόγω προσωπικής προτίμησης του μεταφραστή όσο λόγω κατεξοχήν γλωσσικών περιορισμών, καθότι το γράμμα ‘c’ απουσιάζει από τα φιλανδικά με αποτέλεσμα το αναγνωστικό κοινό που δε γνωρίζει αγγλικά να αδυνατεί να προφέρει το λΠΝ, γεγονός που συνιστά εμπόδιο στην ηχηρή ή σιωπηρή ανάγνωση του βιβλίου. Η επιλογή του λΠΝ ‘Liisa’ έγινε συνειδητά, καθότι πρόκειται για σύνηθες ΠΝ και άρα θα χαρακτήριζε ένα συνηθισμένο κορίτσι. Παρά την προσοικειώση του λΠΝ, το αναγνωστικό κοινό δε θεωρεί ότι η ‘Αλίκη’ είναι φιλανδικής εθνικότητας, γιατί προτίθεται να εισχωρήσει στον κόσμο του συγγραφέα, παραβλέποντας κάποια τέτοια ‘ατοπήματα’. Εξάλλου, το συγκεκριμένο βιβλίο βρήκε πολιτιστικών αναφορών της ΓΠ, έτσι ώστε το κοινό αποζημιώνεται με την απόδοση περαιτέρω ενδοκειμενικών πολιτιστικών στοιχείων (2002: 93-94). Ένα άλλο παράδειγμα προσφέρει ο Ahrens από την απόδοση λΠΝ της σειράς κόμιξ *Astérix*, όπου

⁵ Το συγκεκριμένο λΠΝ βρίσκεται στη σελίδα 189 του μεταφρασμένου έργου.

τα λΠΝ βασίζονται σε λογοπαίγνια και συνδυασμό τεχνικών για τη δημιουργία κωμικού αποτελέσματος (1990: 129). Παραθέτουμε την περίπτωση της μεταφοράς του λΠΝ ενός βασικού χαρακτήρα της σειράς, του ‘Assurancetourix’, το οποίο μπορεί να συνιστά σύνθεμα της φράσης ‘assurance tous risques’ και να προσφερόταν για κατά λέξη μετάφραση, ωστόσο ο μεταφραστής στα ελληνικά προτίμησε να τονίσει ένα άλλο χαρακτηριστικό του χαρακτήρα ονομάζοντάς τον ‘Κακοφωνίζ’ (Ahrens 1990: 130). Κατ’ αυτόν τον τρόπο εκφράζεται το κωμικό αποτέλεσμα, αλλά και η φυλετική προέλευση του χαρακτήρα με τη διατήρηση της γαλατικής κατάληξης ‘-ιξ’.

Μολονότι τα παραπάνω παραδείγματα αντικατάστασης είναι ομολογουμένως επιτυχή, υπάρχουν πολλά θέματα, τα οποία ο μεταφραστής πρέπει να λάβει υπόψη του επιλέγοντας τη συγκεκριμένη τεχνική. Καταρχήν, όταν ένα λογοτεχνικό έργο περιέχει πολλούς τύπους λΠΝ εκτός των εννοιολογικά φορτισμένων λΠΝ, πρέπει να υπάρχει σύμφωνα με την Pieciul ‘υφολογική συνεκτικότητα’, δηλαδή ενιαία μεταφραστική προσέγγιση όλων των λΠΝ, ώστε να τηρείται σχετική ομοιομορφία μεταξύ των λΠΝ του μεταφράσματος (2003: 43). Τέλος, τίθεται και πάλι το ζήτημα της διατήρησης του τοπικού χρώματος έναντι της απόδοσης του νοήματος.

Ένα είδος συμβιβασμού μεταξύ αλλότριου και οικείου πολιτισμού επιχειρεί η τεχνική της προσαρμογής (adaptation, assimilation) λΠΝ με σαφή τάση προσοικειώσης τους στη ΓΣ. Πρόκειται για τη φωνητική ή/και τη μορφολογική εναρμόνιση των ΠΝ σύμφωνα με τους κανόνες της ΓΣ (Pieciul 2003: 41-42). Οι λόγοι που μπορεί να οδηγήσουν στην προσαρμογή λΠΝ είναι ορθογραφικοί και φωνητικοί περιορισμοί, αλλά και περιπτώσεις που η μη προσαρμογή μπορεί να οδηγήσει σε λανθασμένους συνειρμούς (Tymoczko 1999: 226), όπως π.χ. στην περίπτωση μεταγραφής του αγγλικού ΠΝ ‘Camila’ με τον ορθογραφικό τύπο ‘Καμήλα’. Επιπλέον, επειδή τα ΠΝ λειτουργούν ως σημεία αναφοράς συγκεκριμένων προσώπων, θα πρέπει να διαπνέονται από τις αρχές της ‘αναγνωρισιμότητας’ (recognizability) και της ‘μνημονευσιμότητας’ (memorability), που σημαίνει ότι η απόδοση ξενικών ΠΝ πρέπει να γίνεται κατά τέτοιο τρόπο, ώστε ορθογραφικά και φωνητικά να ανταποκρίνεται στις νόρμες της γλώσσας στόχος (Tymoczko 1999: 225-226). Εκτός των παραπάνω παραμέτρων, η τάση αυτή εκφράζει τον εθνοκεντρισμό της γλώσσας στόχος και σήμερα θεωρείται γενικά παρωχημένη. Άφθονα παραδείγματα ελληνοκεντρισμού υπάρχουν σε πλείστα ιστορικά ΠΝ και τοπωνύμια που έχουν επικρατήσει και χρησιμοποιούνται έως σήμερα: ‘Ριχάρδος’ (‘Richard’), ‘Βολταίρος’ (‘Voltaire’), ‘Όθωνας’ (‘Otto’), κλπ. Φυσικά, υπάρχουν και παράλληλες μορφές ΠΝ, δηλαδή αντίστοιχες μορφές ενός ξένου ονόματος λόγω πολιτιστικής γειννίασης των λαών, π.χ. Karl-Charles-Κάρολος (Kalverkämper 1995: 1019).

Στο αντίθετο άκρο της θεωρητικής προσέγγισης της απόδοσης λΠΝ βρίσκεται η τάση διατήρησης του εθνικού και πολιτιστικού πλαισίου εντός του οποίου δημιουργούνται και λειτουργούν τα λΠΝ. Η πρώτη τεχνική αφορά την αντιγραφή και η δεύτερη τη μεταγραφή (transcription)⁶ των ΠΝ. Πιο συγκεκριμένα, η αντιγραφή συνιστά την αναλλοίωτη μεταφορά του λΠΝ από το πρωτότυπο στο μετάφρασμα, π.χ. Harry Potter → Harry Potter, την οποία η Pieciul αποκαλεί ‘μηδενική μετάφραση’ (Null-Übersetzung). Αυτή η τεχνική βέβαια, είναι εφικτή μεταξύ συγγενών γλωσσών, οι οποίες έχουν τουλάχιστον κοινή ορθογραφική αναπαράσταση, ήτοι κοινό αλφάβητο. Η συγκεκριμένη τεχνική δεν είναι εφαρμόσιμη στα ελληνικά, τουλάχιστον στο χώρο της λογοτεχνικής μετάφρασης, όπου η γραφική αναπαράσταση των ΠΝ με λατινικούς χαρακτήρες αφενός μεν θα έπληττε ανεπανόρθωτα την αισθητική του κειμένου,

⁶ Για τη χρήση του όρου ‘μεταγραφή’ έναντι του όρου ‘μετεγγραφή’ βλ. Μπαμπινιώτη (2002: 1081).

αφετέρου δε θα δημιουργούσε πρόσθετα προβλήματα κατανόησης στο αναγνωστικό κοινό.

Η μεταγραφή συνιστά την πιο διαδεδομένη τεχνική απόδοσης λΠΝ, όπως αποδεικνύεται και από τη σύγχρονη μεταφραστική πρακτική. Πρόκειται για τη φωνητική αναπαράσταση των ήχων που απαρτίζουν ένα ΠΝ, π.χ. Rüksam→ Ρύμψαμ (από το έργο *Buddenbrooks* του T. Mann, βλ. σ. 11). Το συγκεκριμένο παράδειγμα καθιστά σαφές ότι δεν υπάρχει αντιστοιχία ούτε σε ορθογραφικό ούτε σε φωνητικό επίπεδο μεταξύ των γλωσσών, με αποτέλεσμα ο μεταφραστής να δημιουργεί ουσιαστικά ένα άλλο, νέο ΠΝ (Gymoczko 1999: 224). Επιπλέον, πρέπει να επιλέξει με ποια ορθογραφική αναπαράσταση θα εμφανίζεται το ΠΝ στο μετάφρασμα (π.χ. γιατί ‘Ρύμψαμ’ και όχι ‘Ρίμψαμ’). Ο Μπαμπινιώτης στο Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας αναφέρει ότι “για την ορθογράφηση ξένων κύριων ονομάτων [...] ίσχυσε, κατά κανόνα, η αρχή της αντιστρεψιμότητας, η γραφή δηλ. των λέξεων με τρόπο που να επιτρέπει να ανάγεται κανείς από τον ελληνικό τρόπο γραφής τους στον αρχικό”, τηρώντας βασικούς κανόνες της Ελληνικής, ενώ διατηρείται η ορθογραφία καθιερωμένων ΠΝ, όπως ‘Γκαίτε’ (2002: 37). Βέβαια, σήμερα παρατηρείται μια έντονη τάση απλοποίησης κατά τη μεταγραφή ΠΝ, δηλαδή ‘Τζον’ αντί του παλαιότερου ‘Τζων’, ‘Τέρι’ αντί ‘Τέρν’ κτλ. Άλλοι λόγοι υπέρ της μεταγραφής των λΠΝ είναι καθαρά πρακτικοί και αφορούν εμπορικές και οικονομικές σκοπιμότητες, όπως στην περίπτωση της σειράς *Harry Potter*, όπου οι μεταφραστές υποχρεώθηκαν να μεταγράψουν τα ΠΝ των πρωταγωνιστών, έτσι ώστε η Warner Brothers να μπορεί να διανέμει τις ταινίες, τα παιχνίδια και τα άλλα προϊόντα παγκοσμίως με τα ίδια αναγνωρίσιμα λΠΝ (Brøndsted 2004: 58-59). Η συγκεκριμένη τεχνική αντιμετωπίζει τα λΠΝ ως απλές ετικέτες, γλωσσικά σημεία χωρίς δυσκολία διαγλωσσικής μεταφοράς και χρονοβόρα ενασχόληση εκ μέρους του μεταφραστή. Κατ’ αυτόν τον τρόπο διατηρείται το τοπικό χρώμα του πρωτοτύπου εις βάρος ωστόσο άλλων σημαντικών πληροφοριών που φέρουν τα λΠΝ.

7. Εν κατακλείδι

Από τα παραπάνω καθίσταται σαφές ότι τα λΠΝ αποτελούν ένα μεγάλο κεφάλαιο έρευνας της μεταφρασεολογίας. Η διαγλωσσική τους μεταφορά είναι πολυδιάστατη και πολύπλοκη, καθότι δεν υπάρχει δυστυχώς ενιαία μεταφραστική φόρμουλα. Ο μεταφραστής καλείται να κάνει επιλογές έχοντας κατά νου διάφορα κριτήρια, όπως τους γλωσσικούς περιορισμούς και κανόνες της ΓΣ, το είδος και τη χρήση του κειμένου (π.χ. αν πρόκειται για λογοτεχνικό ή θεατρικό έργο), τις ανάγκες και τις προτιμήσεις του αναγνωστικού κοινού (π.χ. ο μεταφραστής πρέπει να λάβει υπόψη του προϋπάρχουσες και καθιερωμένες αποδόσεις λΠΝ, αλλά και το βαθμό αποδεξιμότητας νέων λΠΝ), τις επιταγές του εκδοτικού οίκου που μπορεί εν τέλει να τον βγάλουν από το αδιέξοδο εξεύρεσης λύσης, τις σύγχρονες τάσεις της μεταφραστικής πρακτικής, κτλ.

Ανεξάρτητα ωστόσο από το είδος της επιλεχθείσας τεχνικής, βασικός και πρωταρχικός στόχος παραμένει η μεταφορά της πρόθεσης του συγγραφέα κατά την επιλογή συγκεκριμένων λΠΝ, ανεξάρτητα από το αν αυτά είναι εννοιολογικά φορτισμένα ή όχι. Η ανάλυση των λΠΝ ενός έργου πρέπει να γίνεται μεμονωμένα αλλά και συνολικά εντός του έργου, ώστε να αποκλείονται περιπτώσεις όπου κατά τη μεταφορά δημιουργούνται νέες συνυποδηλώσεις παρά την πρόθεση του συγγραφέα.

Τέλος, εξίσου σημαντικό είναι οι επιλεγείσες μεταφραστικές τεχνικές να απορρέουν από ενιαία προσέγγιση, ώστε το μετάφρασμα να χαρακτηρίζεται από ομοιομορφία και κειμενική συνοχή.

8. Βιβλιογραφικές αναφορές

- Ahrens W. et al. (1990). "The Translation of Personal Names in ASTÉRIX". In Närhi E. M. *Proceedings of the XVIIth International Congress of Onomastic Sciences, Helsinki 13-18/08/1990*, vol. 1, Helsinki: The University of Helsinki and the Finnish Research Centre for Domestic Languages, 129-136.
- Akmajian A., R.A. Demers, A.K. Farmer και R.M. Harnish (1990). *Linguistics. An Introduction to Language and Communication*, Cambridge, Mass: The MIT Press.
- Albin V. (2003). "Juliet's Question Revisited". In *The Translation Journal*. vol. 7, no. 4. <http://accurapid.com/journal/26names.htm> (02/01/2007)
- Bantaş A. (1990). "The Challenges for Translators and Lexicographers: Names and Nicknames". In Närhi E. M. *Proceedings of the XVIIth International Congress of Onomastic Sciences, Helsinki 13-18/08/1990*, vol. 1, Helsinki: The University of Helsinki and the Finnish Research Centre for Domestic Languages, 167-174.
- Brøndsted K. και C. Dollerup (2004). "The Names in Harry Potter". In Dollerup C. *Perspectives: Studies in Translatology*, vol. 12, no. 1, 56-72.
- Γούτσος Δ. (2001). *Ο Λόγος της Μετάφρασης: Ανθολόγιο Σύγχρονων Μεταφραστικών Θεωριών*. Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα.
- Cummins S. (2002). "Names and Naming in Translation". In *Proceedings of the XVI International Federation of Translators, Vancouver 7-10/08/2002*, Vancouver: International Federation of Translators, 92-95.
- Gutschmidt K. (1981). "Aspekte der poetischen Onomastik". In Rymut, K. (ed.). *Proceedings of the Thirteenth International Congress of Onomastic Sciences, Cracow 21-25/08/1978*, vol. I, Cracow: The Publishing House of the Polish Academy of Sciences, 489-494.
- Kalverkämper H. (1995). "Namen im Sprachtausch: Namenübersetzung". In Eichler E. et al (Hrsg.). *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. 1. Teilband. Berlin/New York: Walter De Gruyter Verlag, 1018-1025.
- Lamping D. (1983). *Der Name in der Erzählung. Zur Poetik des Personennamens*. Wuppertaler Schriftenreihe Literatur, Bd. 21, Bonn: Bouvier Verlag.
- Μπαμπινιώτης Γ. (2002). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας Ε.Π.Ε.
- Müller D. (1985). "Der Eigenname als Reale in der Translation". In Eichler E. et al (Hrsg.). *Beiträge zur Onomastik*. Reihe A, Arbeitsberichte 129/1, Linguistische Studien, Leipzig: Akademie der Wissenschaften der DDR/Zentralinstitut für Sprachwissenschaft, 232-238.
- Newmark P. (1982). *Approaches to Translation*. Oxford: Pergamon Press.
- Nicolaisen W.F.H. (1995). "Names in English Literature". In Eichler E. et al (Hrsg.). *Namenforschung. Ein internationales Handbuch zur Onomastik*. 1. Teilband. Berlin/New York: Walter De Gruyter Verlag, 560-568.
- Nykiel-Herbert B. (1998). "Applied Onomastics: Translation of Personal Names in South African Books for Children". In Nicolaisen W.F.H. *Proceedings of the XIXth International Congress of Onomastic Sciences, Aberdeen 4-11/08/1996*, vol. 3, Department of English, University of Aberdeen, 366-372.
- Pieciul E. (2003). *Literarische Personennamen in deutsch-polnischer Translation*. Danziger Beiträge zur Germanistik, Bd. 5, Frankfurt/Main: Peter Lang Verlag.
- Turner A. (2005). *Translating Tolkien. Philological Elements in "The Lord of the Rings"*, Frankfurt am Main: Peter Lang Verlag.
- Tymoczko M. (1999). "The Names of the Hound". In Tymoczko M. *Translation in a Postcolonial Context*. Manchester: St. Jerome Publishing, 221-247.
- Χατζηγεωργίου Α. (2004). *Η Αλίκη στη Χώρα της Μετάφρασης Μέσα από τα Ονόματα*. Διπλωματική Εργασία στο πλαίσιο του Π.Μ.Σ. "Η Επιστήμη της Μετάφρασης". Τμήμα Τ. Ξ. Γ. Μ. Δ. Κέρκυρα: Ιόνιο Πανεπιστήμιο.